

Xəzərin duzlu suyu şirinləşəcək

Azərbaycan iqlim dəyişikliyinə yaratdığı global su probleminə qarşı ciddi tədbirlər həyata keçirməkdədir

◆ Jurnalist araşdırması

Son illərdə bəşəriyyətin global probleminə çevrilən su çatışmazlığı əksər dünya ölkələrində hiss olunmaqdadır. Çayların suyunun azalması, göllərin quruması ilə bağlı xəbərlərə tez-tez rast gəlirik. Təbii ki, bu fəsadlar Azərbaycandan da yan keçmir. Ölkəmizdə də su problemi getdikcə özünü qabarıq göstərməyə başlayıb. Su ehtiyatlarının 70 faizi kənarında formalaşan ölkəmizdə son zamanlar Kür çayında suyun səviyyəsi azalıb. Bunu isə daha çox çayın keçdiyi Türkiyə və Gürcüstanda sudan istifadənin artması ilə bağlayırlar.

Əlbəttə ki, günümüzdə su probleminin əsas səbəbi iqlim dəyişikliyi. İstilişmə bir çox sahəyə təsir etdiyi kimi su ehtiyatlarının da azalmasına gətirib çıxarır. BMT-nin İnkişaf Proqramının proqnozlarına görə, Azərbaycanda lazımı addımlar atılmazsa, 2050-ci ilədək su resursları daha 23 faiz azalacaq.

Azərbaycanın su ehtiyatı 2050-ci ilə qədər 15-20 faiz azala bilər

Ölkəmizdə su çatışmazlığından ən çox Kürətrafi rayonların əhalisi əziyyət çəkir. Əhali xüsusən, yay aylarında içməli sudan istifadədə, həmçinin kənd təsərrüfatında suvarma işində çətinliklərlə üzləşir.

Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyinin Milli Hidrometeorologiya Xidmətinin rəisi vəzifəsini icra edən Rafiq Verdiyevin sözlərinə görə, Kür çayının suyunun bir hissəsinin su anbarlarında toplanması və qonşu ölkələrdə çayın suyundan istifadənin artması Azərbaycan ərazisində suyun azalmasına təsir edən amillərdəndir. Yay aylarında əkin sahələrinin suvarılmasında ciddi problemlər yaşanır. Əvvəlki illərlə müqayisədə ölkəyə daxil olan suyun həcmi azalıb. Bunun paralelində qonşu ölkələrdə sudan istifadə də artıb ki, bu da Kürün suyunun azalmasına təsirsiz ötürməyib.

Azərbaycan adambaşına düşən suyun həcminə görə 90-cı yerdə qərarlaşıb. Su ehtiyatları baxımından isə dünyada 140-cı yer-

dəyik. Son 30 ildə Azərbaycanın su ehtiyatı 20 faizə qədər azalıb və 2050-ci ilə qədər 15-20 faizə qədər azalacağı da ehtimal edilir.

Bakının Sabunçu, Suraxanı, Binəqədi və Abşeron rayonlarında içməli su itkiləri daha çoxdur. Pərakəndə tikililərin salınması, bu zaman norma və qaydalara uyğun olmayan şəbəkələrin yaradılması bunun əsas səbəbləridir. Həmçinin mövcud şəbəkələrin 70 faizi istismar müddətini başa vurub və qanunsuz su xətləri çöküb.

Kürdə suyun həcmi 27 faiz, Arazda 34 faiz, Samur çayında isə 21 faiz azalıb. Həmçinin digər çaylarda da suyun səviyyəsinin aşağı düşdüyü qeyd olunur. Mingəçevir su anbarında toplanmış suyun həcmi ötən illərlə müqayisədə artırılıb. 2023-cü ildə toplanmış suyun həcmi 10,3 milyard kubmetrdir.

Elm və Təhsil Nazirliyinin akademik H.Əliyev adına Coğrafiya İnstitutunun Landşaftşünaslıq və landşaft planlaşdırılması şöbəsinin əməkdaşları Azərbaycanın Aran regionunda şirin su qıtlığının təbii və antropogen ekosistemlərdə yaratdığı ekoloji vəziyyəti tədqiq ediblər.

Aparılan monitorinqlərə əsasən, Aran regionunun digər ərazilərinə nisbətən Kür çayının Salyan və Neftçala rayonları ərazisindən keçən hissəsində şirin su qıtlığının daha kəskin vəziyyət aldığı müşahidə edilib. Kür çayı quruyub, yatağında axımı olmayan kiçik gölməçələr qalıb. Çay yatağında davamlı bitki örtüyünə malik landşaftlar geniş sahədə quruyub, takırabənzər

yataq əmələ gəlib. Kürün dənizə açıldığı yerdə süni bəndin tikilməsi ilə çay və dəniz ekosistemləri arasında mübadilə tamamilə dayanıb. Bu hissədə Kür suyunun səviyyəsi dənizdən 1,6 m aşağı düşüb.

Yay aylarında bu su ekosisteminin xəstəlik mənbəyinə çevriləcəyini ehtimal edən mütəxəssislər əhalinin su ilə tam təmin olunmayacağını, habelə əkin sahələrinin suvarılmasında ciddi problemlər yaranacağını diqqətə çatdırıblar.

Ölkəmizin su ehtiyatı 25 milyard kubmetrdir

Meliorasiya Elmi-Tədqiqat İnstitutunun direktoru Mir Mövsüm Dadaşev qəzetimizə açıqlamasında bildirib ki, hazırda iqlim dəyişiklikləri nəticəsində bir çox ekoloji problemlər var, bunlardan biri də su çatışmazlığıdır. Azərbaycanda da problem özünü göstərir, digər tərəfdən, ölkəmizin yerləşdiyi coğrafi ərazinin də əlavə təsirləri var. Belə ki, respublikamız arid zonasında yerləşir, həmçinin suların 70 faizi transsərhəddir, yəni digər ölkələrdən çaylar vasitəsilə daxil olurlar.

Direktor qeyd edib ki, Azərbaycan həmin çayların sularından son istifadəçi kimi istifadə edir: "Ümumilikdə iqlim dəyişiklikləri nəticəsində su ehtiyatının azal-

ması həm əsas, həm də daxili çaylarda müşahidə olunur.

Hazırda ölkəmizin su ehtiyatı 25 milyard kubmetrdir, onun 16,5 milyardı yerüstü, 8,5 milyardı yeraltı su ehtiyatıdır. 16,5 milyard yerüstü suyun cəmi 5 milyardı ölkə daxilində formalaşır. 2023-cü ildə suyun 10-15 faiz arasında azalması proqnozlaşdırılır. Amma bu, panikaya səbəb olacaq hal deyil, çünki suyu daha qənaətlə istifadə etsək, bu problemin öhdəsindən gələ bilirik. Yəni əsas həll yolu həm içməli, həm də suvarmaya ayrılan sudan səmərəli istifadə olunmasıdır".

Mövcud sistemdə ikitərəfli itkilərin olduğunu deyən M.Dadaşev hər il torpaqməcralı kanalların iki faizə qədərində beton üzlüyü çəkildiyini qeyd edib. Onun sözlərinə görə, belə kanallarda itki daha çox olur. İkinci əsas məsələ odur ki, fermerlər, ümumilikdə su istifadəçiləri sudan daha qənaətlə istifadə etməlidirlər. Daha innovativ suvarma metodları tətbiq olunmalıdır. Klassik selləmə suvarma üsulunda itki çox olur, həm də torpağın keyfiyyəti aşağı düşür, münbitliyi azalır. "Cənab Prezidentin su ehtiyatlarından səmərəli istifadənin təmin edilməsi ilə bağlı əlavə tədbirlər haqqında sərəncamı ilə yaradılmış komissiyanın tərkibində olan qurumlardan biri olaraq bizim də öhdəliyimizə müəyyən məsələlər dü-

şür. Hazırda tədbirlər icra olunur. Fermerlərlə maarifləndirici görüşlər təşkil olunur", - deyən direktor əlavə edib.

Kürdə suyun azalması mənfi hal olsa da, qorxulu deyil

M.Dadaşev bildirib ki, Azərbaycan əsas çaylarda son istifadəçi olduğuna görə suyu anbarlarda daha çox saxlamalıdır. Ölkəmizdə 140-dan çox su anbarı var ki, onların 61-i böyükdür və bir milyon kubmetrdən çox su saxlamaq qabiliyyətinə malikdirlər. Amma əsas məsələ daha çox su anbarlarının tikilməsidir. Şuşada artıq iki su anbarının tikintisinə başlanılıb, bundan əlavə nəzərdə tutulmuş anbarlar üçün texniki-iqtisadi əsaslandırma planlaşdırılıb. Ölkədə daha çox su anbarı olduğu təqdirdə daha çox su saxlaya bilirik.

Kür çayında suyun səviyyəsində azalma müşahidə olunduğunu deyən direktor bildirib ki, hazırda Neftçala, Salyan zonasında problemləri həll etmək üçün Kür, həmçinin daxili çaylar vasitəsilə bu rayonlara su çatdırılır. Bəzi yerlərdə suyu birbaşa Kürdən götürürlər: "Əlbəttə ki, Kürdə suyun azalması mənfi haldır, amma qorxulu deyil. Fermerlər, su istifadəçiləri sudan daha qənaətlə istifadə etməlidirlər. Su ehtiyatları Agentliyi tərəfindən sistemlər müasirləşdirilir, daha çox kanala beton üzlüyü çəkilir və yeni su anbarları tikilir. Bunların hamısı qurumun əsas fəaliyyət istiqamətləridir. Bizim üçün ən prioritet məsələ su ehtiyatını artırmaq üçün ölkədə su təsərrüfatı sistemini daha da müasirləşdirməkdir".

O qeyd edib ki, Kür və Araz çaylarının Azərbaycanda su ehtiyatlarının formalaşmasında müstəsna rolunu nəzərə alaraq bu çaylarda mütəmadi monitorinqlər və qiymətləndirmələr aparılmalıdır. Bu monitorinq və qiymətləndirmələrə dövlət təşkilatlarının mütəxəssisləri ilə birgə AMEA-nın müvafiq institutları, QHT-lər

və media cəlb olunmalıdır. Həmçinin Azərbaycanın su ehtiyatlarının məhdud olduğu nəzərə alınmaqla su mənbələrinə qənaət edilməsi və ya səmərəli istifadəsi ilə bağlı tədbirlər planı hazırlanmalıdır.

İçməli su istehsalı sahəsində pilot layihə həyata keçiriləcək

Su probleminin həll edilməsi, qarşıdan gələn yay aylarında su qıtlığının qarşısının alınması üçün tədbirlər görülür. Son illərdə ölkədə su ehtiyatlarından səmərəli istifadənin və su təsərrüfatı obyektlərinin idarə olunmasının təkmilləşdirilməsi, müasir tələblərə cavab verən meliorasiya və su təsərrüfatı obyektlərinin qurulması, eləcə də bu sahədə uçot və nəzarətin təkmilləşdirilməsi istiqamətində ardıcıl tədbirlər görülür.

Son olaraq isə bu istiqamətdə Prezident İlham Əliyevin sərəncamları ilə dəniz suyunun duzsuzlaşdırılması yolu ilə içməli su istehsalı sahəsində pilot layihə həyata keçiriləcək və Qəbələ rayonunda Yengicə su anbarı tikiləcək.

Xatırladaq ki, ölkə ərazisində qar-su ehtiyatlarının müəyyənləşdirilməsi və aprel, may, iyun aylarında (yaz-yay gursulu luq dövründə) çaylarda gözlənilən sululuğun proqnozlaşdırılması məqsədilə Milli Hidrometeorologiya Xidmətinin və Naxçıvan MR Hidrometeorologiya İdarəsinin mütəxəssis-hidroloqları tərəfindən ölkənin yüksək dağlıq ərazilərində aparılan qarölçmə işlərinin nəticələrinə əsasən, bu il qar ehtiyatı normadan və ötən il ilə müqayisədə az olub. Aparılan kompleks təhlillərə, o cümlədən qarda olan sululuğa və yaz dövründə gözlənilən hidrometeoroloji şəraitə əsasən, bu ilin aprel-iyun aylarında çaylarda sululuğun normadan aşağı olacağı gözlənilir.

Əsmər QARDAŞXANOVA,
"Azərbaycan"